ИНКИШАФ ФАЗАСЫНДАН АСЫЛЫ ОЛАРАГ АМАРАНТ БИТКИСИНИН КЕЈФИЈЈӘТ КӨСТӘРИЧИЛӘРИ ВӘ ГИДАЛЫЛЫГ ДӘЈӘРИ

Ч. Х. СӘТТАРОВ, кәнд тәсәррүфаты елмләри доктору
В. М. ӘБДҮЛРӘҺМАНОВ, бөјүк елми ишчи.

Азәрбајҹан Елми Тәдгигат Јемчилик, Чәмәнчилик вә Отлаглар Институту

Һејвандарлығын инкишаф етдирилмәси вә мәһсулдарлығынын артырылмасында ән әсас мәсәләләрдән бири јем базасынын гида маддәләри илә зәнкин олан мүхтәлиф чешидли јем нөвләрилә мөһкәмләндирилмәсиндән ибарәтдир. Бу бахымдан амарант биткисиндән гидалы јем кими истифадә едилмәси диггәти чәлб едир.

Азәрбајчан шәраитиндә бу биткинин әкилиб бечәрилмәси, онун әкин саһәсинин кенишләндирилмәси вә һансы мәгсәд үчүн истифадә едилмәсинин сәмәрәлилијинә аид демәк олар ки, һеч бир тәдгигат ишләринин апарылмасына раст кәлинмир. Мәһз она көрә дә бу биткидән мал-гара үчүн гидалы јем кими истифадә едилмәси үсулларынын елми әсасларла өјрәнилмәси чох вачиб мәсәләләрдән биридир.

Мә'лумдур ки, јем базасынын гидалы јемләрлә мөһкәмләндирилмәсиндә ән әсас тәдбирләрдән бири јемләрин тәдарүк заманы кејфијјәт көстәричиләринин вә гидалылыг дәјәринин мүәјјәнләшдирилмәсидир. Һәр бир биткинин кејфијјәти вә гидалылыг дәјәри онун инкишаф фазасындан, чалын мүддәтиндән вә дикәр амилләрдән асылы олараг хејли фәргләнир.

Тәдгигат апардығымыз амарант биткисинин оптимал гидалылыға малик олан фазасыны мүәјјәнләшдирмәк мәгсәдилә онун мүхтәлиф инкишаф фазаларында: сүпүркәләрин әмәлә кәлмә фазасы, чичәкләмә, тохумларын мум јетишкәнлији, тохуму јығылдыгдан сонра галан күтләси, һәмчинин чичәкләмә фазасында биткинин көвдәси, јарпағы, чичәкләри вә тохумун кимјәви тәркиби вә үмуми гидалылыг дәјәринин өјрәнилмәси нәзәрдә тутулмушдур.

Тәчрүбәләр Абшерон рајонунун Новханы сүдчүлүк совхозунда, Әкинчилик вә Јемчилик елми тәдгигат институтларынын әразиләриндә, Ағстафа вә Күрдәмир јемчилик тәчрүбә сынаг тәсәррүфатларында апарылмышдыр.

Тәдгигатларын нәтичәси көстәрир ки, республиканын суварылан торпагларында бечәрилән амарант биткисинин кимјәви тәркиби вә үмуми гидалылыг дәјәри онун инкишаф фазасындан асылы олараг хејли дәрәчәдә тәрәддүд едир. Мүхтәлиф фазаларда вә биткинин ајры-ајры һиссәләриндә гида маддәләринин топланма мигдары онун үмуми гидалылыг дәјәри чәдвәлдә шәрһ олунур.

Көрүндүјү кими, амарант биткиси инкишаф етдикчә тәркибиндән гуру маддәнин мигдары артыр. Гуру маддәнин ән чох мигдары биткидә дәнин (тохумун) мум јетишкәнлији фазасында (20,5%), ән аз мигдары исә сүпүркәләрин әмәләкәлмә фазасында (16,05%) мүшаһидә едилир. Тохумларда 87,76 гуру маддә олур.

Инкишаф фазасындан асылы олараг амарантын тәркибиндә топланан гида маддәләрин мигдары да ејни дәрәчәдә олмур. Белә ки, сүпүркәләрин әмәләкәлмә фазасында протеинин мигдары 17,6%, чичәкләмә фазасында 17,07%, тохумларын мум јетишкәнлији фазасында 18,48% олур. Тохум јығылдыгдан сонра галан күтләнин тәркибиндә протеинин мигдары 12,63%-ә енир.

Биткинин һиссәләрини мүгајисә етдикдә ајдын олур ки, хам јағын ән чох мигдары онун тохумунда (9,02%), ән аз мигдары исә көвдәсиндә топланыр (2,66%). Јарпаг һиссәсиндә чәми

4,71% jaғ олур. Әксинә селлүлозанын ән чох мигдары биткинин көвдә һиссәсиндә, ән аз мигдары тохумунда (2,8%) мүшаһидә едилир. Гејд етмәк лазымдыр ки, амарант биткисинин тәркибиндә олан селлүлозанын мигдары дикәр јем биткиләринә нисбәтән тәгрибән 2,0-2,5 дәфә аз олур. Әксинә бу биткинин тәркибиндә сујун (үмуми нәмлик) мигдары нисбәтән чох олур.

Мүхтәлиф фазаларда чалынмыш јашыл амарантын вә онун ајры-ајры һиссәләринин үмуми гидалылыг дәјәри дә ејни дәрәчәдә олмур. Белә ки, һесабламалара көрә биткидә сүпүркәләрин әмәлә кәлмә фазасында онун 1 кг гуру маддәсинин үмуми гидалылыг дәјәри 0,87 јем ваһидинә, тохумларын мум јетишкәнлији дөврүндә 0,9 вә тохумлары јығылдыгдан сонра галан күтләнин гидалылыг дәјәри 0,79 јем ваһидинә бәрабәр олур. Биткинин ән гидалы һиссәси онун тохумларыдыр. 1 кг гуру маддәси 1,16 јем ваһидинә бәрабәр олур. Елә буна көрә дә АБШ-да гушларын јемләндирилмәсиндә амарантын дәниндән (тохумундан) кениш истифадә едилир. Фазалар үзрә амарантын тәркибиндә топланан һәзмә кедән протеинин дә мигдары ејни дәрәчәдә олмур. Мәсәлән, сүпүркәләрин әмәләкәлмә фазасында биткинин 1 кг гуру маддәсиндә 123,2 г һәзм олунан протеин олдуғу һалда, бу көстәричи чичәкләнмә фазасында 119,5, тохумларын мум јетишкәнлији фазасында 129,4, тохумлары јығылдыгдан сонра галан күтләсиндә 88,4 г, биткинин көвдәсиндә 119 г, тохумунда 142,8 г һәзмә кедән протеин олур. Рәгәмләрдән көрүндүјү кими амарант биткисинин јемлик кејфијјәти онун инкишаф фазасындан асылы олараг ејни дәрәчәдә олмур. Јә'ни битки инкишаф етдикчә онун тәркибиндә гуру маддәнин, протеинин, јағын, селлүлозанын мигдары артыр, күлүн вә каротинин мигдары исә азалыр. Ән гидалы јем тохумларын мум јетишмә фазасы һесаб едилир.

Беләликлә, апарылан тәдгигатларын нәтичәси көстәрир ки, республиканын мүхтәлиф тәбии-иглим шәраитиндә бечәрилмиш амарант биткисинин һәр һектарындан 500-1000 сентнер јашыл күтлә вә 15-20 сентнер дән мәһсулу, 85-170 сентнер јем ваһиди вә 15-18 сентнер протеин көтүрмәк мүмкүндүр. Бу да дикәр от әкини саһәләриндән 4-5 дәфә, отлаг вә бичәнәк саһәләриндән исә 22-25 дәфә чохдур.

ЈАШЫЛ ЈЕМ МӘГСӘДИЛӘ ИСТИФАДӘ ОЛУНАН ГАРҒЫДАЛЫ ВӘ СОРГОНУН АМАРАНТ ВӘ СОЈА ИЛӘ ГАРЫШЫГЛАРЫНЫН ГИДАЛЫЛЫҒЫ

Т. Ј. ДАДАШОВ, Ф. М. РАМАЗАНОВА,
кәнд тәсәррүфаты елмләри намизәдләри
Л. И. ПЕСИНА, елми ишчи

Азәрбајчан Елми Тәдгигат Јемчилик, Чәмәнчилик вә Отлаглар Институту

Һејвандарлығын инкишаф етдирилмәсиндә вә онун мәһсулдарлығынын артырылмасында јашыл јемләрин әһәмијјәти олдугча бөјүкдүр.

Јашыл јемләр витамин, макро вә микроелементләрлә зәнкин олдуғуна көрә чаван мал-гаранын, сағылан вә көкәлдилән һејванларын организминә лазым олан гида маддәләринә тәләбатыны тамамилә өдәјир. Истәр тахыл фәсиләси вә истәрсә дә гыш отлагларынын јаз дөврүндә истифадә олунан јашыл күтләләрин инкишафынын илк мәрһәләләриндә, тәркибләриндә олан гуру маддәнин бир килограмынын гидалылығы (јем ваһидинә көрә) гүввәли јемләрин 1 килограмынын гидалылығына бәрабәр олмагла, һәзмә кедән протеинин мигдары хејли артыгдыр.

Демәк олар ки, јашыл јемләр кәнд тәсәррүфаты һејванларынын јемләндирилмәсиндә әвәзсиз јем һесаб едилир.

Одур ки, јашыл јемләрин гидалылыг дәјәринин өјрәнилмәси олдугча вачибдир. Дикәр тәрәфдән гидалылыг дәјәри өјрәнилмәдән јемләрин сәмәрәли истифадәси вә мал-гаранын дүзкүн јемләндирилмәсинин тәшкили мүмкүн дејилдир.

Аграр ислаһатларын апарылдығы дөврдә, хүсуси фермер тәсәррүфатла-